

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА КРЕАТИВНОСТІ

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття “креативність”. Розкрито поняття креативних продуктів, креативного процесу. Визначено структурні компоненти креативності. Описано ознаки креативності, які впливають на успішність навчального процесу. Виявлено взаємозв'язок креативності з інноваційними творчими досягненнями особистості.

Ключові слова: креативність, творчість, креативні продукти, креативний процес, креативні здібності.

У зв'язку з переходом суспільства на ринкові відносини й побудовою нової незалежної демократичної правової держави, система освіти зіткнулась із загальною проблемою виховання в підростаючого покоління креативності. Тому держава вимагає від системи освіти підготовки висококваліфікованих спеціалістів із гарно розвинутими креативними здібностями.

Проблему креативності вивчають різні науки: психологія, педагогіка, логіка, філософія тощо.

Слід зауважити, що педагогічна наука розглядає поняття “креативність” як запозичене з іноземної мови, науковці характеризують його як “здатність, що відбиває властивість індивіда створювати нові поняття й формувати нові навички, тобто здатність до творчості”; як “вимогливе пошуково-перетворювальне ставлення особистості до дійсності, що виявляється в пошуковій активності”; як “деяку здатність несвідомого творчого суб'єкта породжувати безліч моделей світу”; “як готовність до застосування й розвитку своїх здібностей”. При цьому практично в усіх підходах підкреслено таку важливу рису креативності, як здатність вийти за межі заданої ситуації, здатність до постановки власної мети.

Мета статті – розкрити сутність та структуру креативності.

У зарубіжній психології існує безліч підходів до визначення поняття креативності. Описані поняття креативності охоплюють значну кількість визначень, які були проаналізовані й поділені на шість типів:

- гіштальтистські (описують креативний процес як руйнування існуючого гільштата для побудови кращого);
- інноваційні (орієнтовані на оцінку креативності за новизною кінцевого продукту);
- естетичні чи експресивні (спираються на самовираження творця);
- психоаналітичні чи динамічні (описують креативність у термінах взаємовідносин воно, я, над-я);
- проблемні (визначають креативність через ряд процесів вирішення завдань, до цього розгляду було віднесено й визначення Дж. Гілфорда: “Креативність – це процес дивергентного мислення”);
- різні – визначення, що не потрапили до перелічених вище.

Він вважає центральним процес уявлення й символізації, що є критерієм креативності, вводить визначення креативності як “внутрішнього процесу, що спонтанно продовжується в дії”, стверджуючи, що відсутність продукту не свідчить про відсутність креативності [3, с. 256].

У процесі тривалого дослідження креативності Дж. Гілфорд зібрав різні визначення, які описують сутність творчості. Наприклад, творчість – це копати глибоко, дивитись пильно, чути запахи, простягати руку в завтрашній день, дивитись крізь [3, с. 280].

Так, зарубіжні психологи, вивчаючи сферу креативності, зробили узагальнення того, що відомо про це явище:

1. Креативність – це здатність адаптивно реагувати на необхідність у нових підходах і нових продуктах. Ця здібність дає змогу усвідомити нове в бутті, хоч сам процес може мати як свідомий, так і підсвідомий характер.

2. Створення нового творчого продукту залежить переважно від особистості творця й сили внутрішньої мотивації.

3. Специфічними властивостями креативного процесу, продукту й особистості є їх оригінальність, статистичність, валідність, адекватність завданню, і ще одна властивість – придатність – естетична, економічна, оптимальна форма, правильна та оригінальна на цей момент.

4. Креативні продукти можуть бути різноманітними за природою: нове вирішення проблеми з математики, відкриття хімічного процесу, створення музики, картини, поеми, нової філософської чи релігійної системи, свіже вирішення соціальних проблем [3, с. 274].

Останнім часом розглядають чотири основні аспекти креативності: креативний процес, креативний продукт, креативна особистість і креативне середовище.

З аналізу досліджень науковців (Л. Бірюк, І. Яковлевої) можна зробити висновок про велику роль особистісних якостей у розвитку креативності. Особистісний підхід до вивчення креативності характеризується особливою увагою до емоційних і мотиваційних факторів. Щодо особистісних якостей, пов'язаних із креативністю, результати різних дослідників є схожими. Виділено деякі особистісні риси (самовпевненість, агресивність, самовдоволення, невизнання соціальних обмежень і чужих думок), що відрізняють креативних індивідів від некреативних. На думку психологів (А. Матюшкин, В. Моляко), це свідчить про існування загального типу креативної особистості, на відміну від типу особистості некреативної. Дослідження дітей і молоді показали, що особистісні риси юних і дорослих креативних індивідів збігаються. Це означає, що креативність можна прорахувати на підставі прояву особистісних особливостей у досить ранньому віці.

Креативність у навчальній діяльності виявляється в оригінальності мислення при засвоєнні нових знань, зокрема при вирішенні різноманітних завдань нетрадиційним, оригінальним способом.

Український учений В. Моляко визначає креативність як здібність, що відображає глибинну можливість людей створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення. Він виділяє сім ознак креативності: оригінальність, евристичність, фантазію, активність, сконцентрованість, чіткість, чуттєвість. Педагогу-творцю притаманні такі якості, як: ініціативність, самостійність, здатність

до подолання інерції мислення, відчуття справді нового та намагання його пізнати, цілеспрямованість, спостережливість, розвинута професійна пам'ять. Тому можна зробити висновок, що кожен учитель так чи інакше перетворює педагогічну дійсність, але тільки вчитель-творець активно бореться за кардинальні зміни, і сам у цій справі є наочним прикладом [6, с. 18].

У педагогіці поняття “креативність” з'явилося відносно недавно, воно запозичене з понятійного апарату психології і вносить новий зміст у висвітлення педагогічних явищ. У своїх різноманітних наукових зв'язках педагогіка розширює межі власних специфічних знань, збагачує й уточнює їх, що сприяє поглибленню педагогічного досвіду та вдосконаленню освітніх процесів розвитку особистості.

Водночас креативність є сукупним утворенням, інтегральною рисою та структурним компонентом творчого потенціалу. Креативність, з одного боку, реалізується в процесі творчості і являє собою його мотиваційну основу (як суб'єктивна детермінанта творчості), а з іншого, – розвивається й формується залежно від особливостей та умов його перебігу (як об'єктивна детермінанта творчості). Тобто креативність – це детермінанта творчого процесу.

Цінним для дослідження є твердження О. Войтенко, що креативність може виявлятися в одній і тій самій людині в різних видах діяльності. Наприклад, учений, який не знайшов своєї теми в науці, може стати талановитим організатором та педагогом, або першим і другим одночасно. Крім того, креативність розглядається не як єдиний фактор, а як сукупність різних умінь та здібностей, кожне з яких може бути виражене різною мірою в тій чи іншій індивідуальності. Тому для педагога всі учні мають бути потенційними креативами, і завдання педагога – побачити та сформулювати своєрідні творчі вміння іншого та прагнути розвинути їх [2, с. 19].

На особливу увагу заслуговує думка О. Приходько, яка розуміє креативність як сукупність творчих сил і можливостей індивіда, що характеризується певним рівнем та характером розвитку творчих якостей особистості, її пізнавальних процесів, мислення, здібностей емоційно-вольової забезпеченості, знань, умінь і навичок [7, с. 9].

Деякі автори розглядають креативність як споживчо-перетворювальне ставлення індивіда до дійсності, яке реалізується під час активної взаємодії з об'єктами навколишнього світу [10, с. 173]. Ми погоджуємося з твердженням С. Сисоевої [8, с. 32] про креативність як *фундамент творчої особистості, “детермінантою якої виступає творча активність індивіда”, і розуміємо креативність як сукупність творчих задатків, умінь особистості, що зумовлюють певний рівень і характер розвитку творчих якостей особистості, її пізнавальних процесів, мислення, знань, умінь і навичок з урахуванням певних об'єктивних умов.* Креативність як багатобічне явище інтегративного характеру не тільки визначає об'єктивні перспективи творчого розвитку, а й забезпечує функціонування актуальної зони творчої діяльності людини. Креативність може виявлятися в різних видах діяльності різною мірою; ця відмінність зумовлена як відмінністю засобів реалізації, так і джерелом походження, рівнем усвідомлення та її стійкістю. Креативність є фактором інноваційно-творчої діяльності, що надає той стиль виконання, який можна назвати творчим.

Характеризуючи структурні компоненти креативності, Л. Єрмолаєва-Томина [4, с. 166], узагальнюючи досвід зарубіжних дослідників творчості, визначає креативність як сукупність різноманітних здібностей, кожна з яких може бути представлена певною мірою в цій індивідуальності, і виділяє такі ознаки:

- відкритість досвіду – чутливість до нових проблем;
- широта категоризації – віддаленість асоціацій, широта асоціативного ряду;
- швидкість мислення – здатність переходити досить швидко від однієї категорії до іншої, від одного способу вирішення до іншого;
- оригінальність мислення – самостійність, незвичайність, розумність рішення.

Існують і інші підходи до визначення структури креативності. Так А. Матюшкін [5, с. 45] та інші до структурних компонентів зараховують: інтерес до парадоксів, схильність до сумніву, почуття новизни, гостроту думки, творчу уяву, інтуїцію, естетичне відчуття краси, дотепність, здатність відкривати аналогії, сміливість і незалежність суджень, самокритичність, логічну точність, здатність користуватися різними формами доказів тощо.

В. Фрицок пропонує три пов'язані між собою складові креативності:

- рефлексивність як основний процес, що відрізняє людину від тварини, дає змогу формувати самосвідомість, самооцінку, за допомогою мови планувати, відтворювати й аналізувати світ;
- цілеспрямованість, чи інтенціональність, яка дає змогу орієнтувати досвід, що, як пережитий усередині й зовні організму, разом з вірою в можливість змін на краще, дає можливість реально змінити середовище;
- володіння способами трансформації й реорганізації, що пропонуються культурою та зумовлюють індивідуальні розбіжності [9, с. 133].

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, зазначимо, що особливий тип інноваційної творчості за допомогою інтелектуальних задатків, названий креативністю, у сучасності досить широко й ґрунтовно досліджують представники психологічної та педагогічної науки. Визнається зв'язок креативності з інноваційними творчими досягненнями особистості, проте сутність цієї властивості поки що до кінця не з'ясовано.

Список використаної літератури

1. Бірюк Я. Розвиток креативної особистості майбутнього педагога початкової школи у процесі професійної підготовки / Л.Я. Бірюк // Творча особистість вчителя як передумова інноваційних процесів у початковій школі : зб. наук. пр. – Житомир : Житомирський пед. університет ім. І. Франка, 2004. – С. 23–26.
2. Войтенко О.В. Розвиток творчих здібностей школярів на уроках літератури / О.В. Войтенко // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – Харків : ХДПУ, 1997. – С. 17–21.
3. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта / Дж. Гилфорд // Психологія мислення. – М., 1965. – С. 256–280.
4. Ермолаєва-Томина Л. Проблемы развития творческих способностей детей / Л. Ермолаєва-Томина // Вопросы психологии. – 1975. – № 5. – С. 166–168.
5. Матюшкін А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А.М. Матюшкін. – М. : Педагогика, 1972. – 208 с.
6. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – К. : Т-во “Знання” УРСР, 1989. – 36 с.

7. Приходько О.Ю. Розвиток творчого потенціалу студентів у процесі навчально-ігрової діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Теорія та історія педагогіки" / О.Ю. Приходько. – Харків, 1994. – 18 с.

8. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С.О. Сисоєва. – К. : СДОУ, 2000. – 405 с.

9. Фрицюк В.А. Поняття креативності майбутнього учителя музики / В.А. Фрицюк // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. – 2002. – № 6. – Ч. 2. – С. 128–135.

10. Яковлева Е.Л. Психология развития творческого потенциала личности / Е.Л. Яковлева. – М. : Педагогика, 1997. – 224 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013.

Шадрина А.В. Сущность и структура креативности

В статье проанализированы разные подходы к определению понятия "креативность". Раскрыто понятия креативных продуктов, креативного процесса. Определены структурные компоненты креативности. Описаны признаки креативности, которые влияют на успешность учебного процесса. Выявлена взаимосвязь креативности с инновационными творческими достижениями личности.

Ключевые слова: *креативность, творчество, креативные продукты, креативный процесс, креативные способности.*

Shadrina A. The nature and structure of creativity

The paper analyzes the different approaches to the definition of "creativity". Disclosed the concept of creative products, creative process. Identified the structural components of creativity. Describes the features of creativity that affect the success of the educational process. The correlation between creativity with innovative creative achievements of the individual.

Key words: *creativity, creativity, creative products, creative process, creative ability.*